

Войцева О. А.

**ВОДОГОСПОДАРСЬКА ЛЕКСИКА ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ : ВІД
ДАВНИНИ ДО СУЧАСНОСТІ**

Чернівці : «Букрек», 2010.— 424 с.

Серед мовознавчих славістичних праць Одеського національного університету імені І. І. Мечникова помітне місце посідає рецензована монографія О. А. Войцевої, присвячена комплексному ономазіологічному аналізу, встановленню закономірностей системної організації, визначенню етапів формування, основних джерел, особливостей функціонування в синхронії та діячності водогосподарської лексики польської мови.

Монографія складається зі вступу, п'яти розділів (з висновками після кожного розділу), загальних висновків, списку джерел і списку використаної літератури та покажчика водогосподарської лексики.

У вступі подається перелік праць російських та українських мовознавців, що вивчали термінологічну лексику, підкреслюється внесок у цю справу Віденської, Празької та Братиславської термінознавчих шкіл, українських мовознавців. Авторка зазначає, що «на сьогодні у полоністиці відсутні спеціальні узагальнюючі праці, присвячені аналізу водогосподарської лексики, її синхронно-діячності розгляду, окремі публікації стосуються історії термінів судноплавства, річкового та морського рибальства, аналізу морської термінології, мариністичної фразеології та морського жаргону» (с. 8–9).

Термін «водогосподарська лексика» (ВГЛ), на думку О. А. Войцевої, «умовно позначає в монографії спеціальні лексеми, які входять до таких лексико-семантичних груп: «Назви плавальних засобів», «Назви елементів конструкцій плавальних засобів», «Назви риболовних знарядь», «Назви дій суб'єкта і переміщення об'єкта по воді», «Назви виконавців дії в галузі водного господарства».

У складі ВГЛ дослідниця виділяє спеціальні мовні одиниці, які характеризуються специфічними лексико-семантичними і струк-

турними особливостями, зокрема загальнонаукову лексику, вузькоспеціальну термінологію, номенклатурні знаки, професіоналізми, жаргонізми.

Перший розділ монографії «Сучасні напрями дослідження спеціальної лексики» присвячено теоретичним питанням номінації, зокрема поняттю первинної та вторинної номінації, термінологічної номінації тощо. У параграфі «Актуальні проблеми термінознавства» О. А. Войцева розглядає розвиток науково-технічної термінології, аналізує характер висвітлення в мовознавчій науці низки термінологічних проблем: інтерпретацію понять терміна й номенклатурного знака (або номена), визначення статусу терміна, специфіки його семантики та будови; досліджує погляди щодо термінології й терміносистеми, загальнонаукових і вузькоспеціальних наукових термінів, складу спеціальної лексики тощо. Значний науковий інтерес викликає підрозділ «Культурно-історичні передумови виникнення лексики водного господарства у польській мові». Авторка поділяє погляди відомих українських мовознавців, що культура, господарська діяльність давніх слов'ян були тісно пов'язані із судноплавством. Важливого значення у слов'ян набув рибальський промисел, про що свідчить наявна у слов'янських мовах, у тому числі в польській мові, рибальська термінологія праслов'янського походження (деривати від праслов'янського кореня **lov*, слова на позначення риболовних знарядь, а також спеціальна лексика, пов'язана із судноплавством, рибальством, річковим сплавом. В останньому підрозділі першого розділу повідомляється про джерела номінації реалій водного господарства.

У другому розділі «Динаміка вербальних засобів польської мови, які позначають реалії

водогосподарської системи» розглядається структурування тематичних лексичних груп відповідно до ідеографічних лексикографічних праць Ю. М. Караулова, В. В. Морковкіна, О. С. Баранова. У зібраному і проаналізованому матеріалі виявляються лексико-семантичні групи, закономірності їх організації та функціонування в діакронно-синхронному аспекті.

Кожна лексико-семантична група (ЛСГ) водогосподарської лексики становить лексичне поле, елементами структури якого є ядро (вузькоспеціальна стилістично нейтральна, парадигматично розгалужена термінологія, яка має тривалу історію в мові, є активною у функціональному, дериваційному та синтагматичному відношеннях) і периферія (ближня периферія — спеціальна лексика, малопродуктивна, рідковживана з нерегулярними, варіативними формами, а також дальня периферія — мовні одиниці, які вживаються в інших термінологіях та в сучасній літературній мові). О. А. Войцева встановила, що водогосподарська лексика становить у лексикографічній системі сучасної польської мови великий за обсягом лексичний шар (5393 лексичні одиниці) з ієрархічно розгалуженою структурою, який виник упродовж взаємодії між окремими мікросистемами і мікрогрупами. Універсальним типом відношень у ВГЛ є імплікаційні, зокрема гіперо-гіпонімічні та партитивні відношення. Вони втілюються в різних за ступенем узагальнення лексичних одиницях, залежать від розвитку системи понять водогосподарської галузі та професійного мислення фахівців.

В основі розгалуженої структурної організації ЛСГ лежать опозиції за диференційною ознакою (ДО). Дослідниця відзначає, що лексеми різних ЛСГ мають спільні ДО («морський : річковий», «цивільний : військовий», «старовинний : сучасний») і специфічні, зокрема це стосується назв плавальних засобів («вантажний : пасажирський», «наливний : суховантажний»), риболовних знарядь («промисловий : непромисловий») тощо.

Широко представлені у водогосподарській лексиці варіантні лексеми (за складом фонем і морфем, за лексико-семантичними ознаками). Авторка підтверджує, що номінація реалій водогосподарської системи здійснюється на основі мовних ресурсів польської мови, зокрема семантичного, морфологічного способів та шляхом утворення полікомпонентних словосполучень. При цьому послідовність використання різних номінаційних способів і засобів залежить від історичного етапу й рівня системності ВГЛ. Наприклад, на етапі формування термінології водного господарства у зв'язку з виділенням нових категоріальних ознак позначава-

них предметів, явищ поширюється словотвірна номінація, причому кількість дериватів прямо пропорційна часу функціонування того або іншого спеціального слова, ступеню його абстрактності, можливостям сполучення з іншими лексемами. Стійкі словосполучення, з яких формуються композити, юкстапозити, абрєвіатури, належать до проміжних явищ. Продуктивними у водогосподарській лексиці є прості двокомпонентні назви, які утворюються за такими моделями: 1) термін і термін; 2) термін і нетермін; 3) термін і загальнонауковий термін; 4) термін і термінологізована лексика.

У третьому розділі «Моделювання спеціально орієнтованої картини світу польськомовного моряка» О. А. Войцева розглядає важливі питання сучасної лінгвістики. У першому підрозділі вона висвітлює «Прийоми моделювання картини світу», виходячи з того, що в сучасній лінгвістиці мова розуміється не як формальна система систем, а як наслідок діяльності людини в мові. Дослідниця зупиняється на пізнавальній діяльності людини, зокрема концептуалізації, спрямованої на осмислення одержуваної інформації, яка веде до утворення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи в мозку людини. У зв'язку з цим розглядається поняття концепту, його зміст у працях відомих дослідників. Авторка формулює своє розуміння цього терміна: «Терміном *концепт* у монографії позначаємо одиницю картини світу, відображену у психіці людини, яка формується на основі чуттєвого образу, містить різні аспекти знання і досвіду, а також уявлення, оцінки, відбиває духовний світ людини певної культури та вербалізується в мові».

Значну увагу в монографії приділено моделюванню картини світу (КС), у формуванні якої основну роль відіграють процеси концептуалізації та категоризації. Незважаючи на популярність терміна «картина світу», його статус, авторка наголошує, що в «мовознавстві, психології, філософії, літературознавстві, культурології проблема КС залишається дискусійною. На сучасному етапі вона пов'язана з антропологічним підходом до вивчення мови» (с. 221). «Під мовною КС,— вказує О. А. Войцева,— розуміємо цілісну систему знань, яка фіксує основні системні характеристики навколишнього світу, систематизує інформацію, отриману мовцями, забезпечує орієнтацію людини в довіллі, керує (певною мірою) її поведінкою. Мова є символічним репрезентантом концептуальної системи з інформативною одиницею — концептом, який фіксує та актуалізує змісти об'єктів довіллі, зокрема поняттєвий, емоційний, асоціативний, вербальний, культурологічний» (с. 223).

Відмінності в досвіді зумовлюють відмінні знання, через що виникають різні КС. Мовна КС організована за законами мови, і тому в ній об'єктивуються наївна і наукова картини світу. На думку О. А. Войцевої, незважаючи на досягнення в дослідженні феномену картини світу, статус наукових, зокрема професійних (спеціально орієнтованих), КС залишається дискусійним.

У зв'язку з цим дослідниця на основі розгляду різних поглядів на це питання вважає, «що наукова КС є системою загальних уявлень про світ, представлених у науці, відображених за допомогою фундаментальних понять і принципів кожної наукової галузі, з яких дедуктивно виводяться основні положення. Наукова КС утворюється окремими науками та наукою в цілому. Це своєрідний синтез знань, обов'язкових у конкретну епоху, які виходять за межі наївного світобачення і описуються вербальними засобами» (с. 226). Вона наголошує, що мовна КС відбиває донанукові (наївні) уявлення, у яких міститься досвід інтроспекції багатьох попередніх поколінь, і наукові знання, що формуються на певному суспільно-історичному етапі розвитку. У наївній КС виділяють окремі ділянки (або фрагменти), зокрема «наївну» геометрію, фізику простору і часу тощо (с. 230).

О. А. Войцева описує ключові елементи спеціально орієнтованої картини світу польськомовного моряка, характеризує морські традиції, особливості морського жаргону та його функціонування в мовленні моряків. Авторка зазначає, що професійна діяльність моряків накладає відбиток на їхню мовну свідомість, знаходить відображення в концептах і термінології, у спеціальних контекстах, мариністичному дискурсі. Дослідниця беззастовно доходить висновку, що специфіку професійної КС, пов'язаної із ситуаціями реального досвіду польських моряків, зумовлюють природні чинники як наслідки матеріальної, духовної діяльності людини, пізнавальні чинники як способи її раціонального, чуттєвого, духовного світосприйняття, а також морально-етичні норми та цінності, відтворені в уявленнях про навколишній світ.

У процесі моделювання мовної спеціально орієнтованої КС уперше виявлено універсальні і національно-специфічні, наївні та професійні уявлення польськомовних моряків, які є реалізацією практичного способу пізнання довкілля. Характер праці впливає на формування особливого світобачення, відображеного в мовленні. Професійна КС реалізується в моделі мовної свідомості польських моряків, містить когнітивні структури, що пов'язують концептуальну сферу та способи їх вербального позначення.

Аналіз ключових ментальних одиниць, концептів «море», «плавальний засіб» дозволив О. А. Войцевій встановити їхній архаїчний і сучасний зміст, ядро та інтерпретаційну частину, які репрезентують уявлення про морську концептосферу. Дослідниця з'ясувала, що свідомість людини утворює когнітивні уявлення про ці концепти, кодує їх у значеннях, думках, висловленнях, сприяє утворенню асоціативних зв'язків у межах концептів, які відрізняються в загальномовній і професійній сферах. Вона виявила міфопоетичні уявлення міфологічної КС, яка реалізує найдавніші уявлення про водний простір та ставлення людини до нього в семантичних ознаках концепту «море».

У спеціально орієнтованій КС, вербалізованій у польському мариністичному дискурсі як системі інтерсуб'єктивної та суб'єктивної інформації знань, уявлень про навколишній світ, про значущі об'єкти, зберігаються повір'я, пересуди, плітки, забобони, архетипні знання (протиставлення рідної та чужої країн, уявлення про море як небезпечну стихію, яка змагається з людиною, про плавальний засіб як таємничу живу істоту). Вони доповнюються уявленнями про море, нагромадженими в процесі наукового й практичного пізнання довкілля.

Закінчується третій розділ аналізом морських жаргонізмів, характерних для польськомовних моряків. Вони, на думку О. А. Войцевої, непослідовно відображають навколишній світ, виникають унаслідок утворення нових лексичних одиниць, запозичень з літературної польської мови або з інших жаргонів, можуть переходити до розряду розмовної лексики, що є свідченням зростання впливу стилістично знижених шарів на сучасну суспільну комунікацію.

Четвертий розділ монографії присвячено етапам розвитку водогосподарської лексики польської мови. О. А. Войцева виділила п'ять етапів розвитку ВГЛІ — від передісторичного (X–XI ст. — 1564 р.) до новітнього (друга пол. XX ст. — поч. XXI ст.). Вона переконливо доводить, що на кожному з цих етапів взаємодіяли, змінювалися різні лексичні шари, які відображали об'єктивні зміни в галузі водного господарства. Разом із цим, наголошує авторка, стабільність зазначеної підсистеми забезпечує лексика, яка впродовж століть майже не змінює зовнішньої оболонки і семантики, становить її ядро.

На передісторичному етапі у свідомості носіїв мови вищевисловлюються спеціальні об'єкти навколишньої дійсності, виникає необхідність їх фіксації. Вони вербалізуються в актах первинної номінації як однослівні назви внаслідок термінологізації загальноживаних слів (розширення або звуження їхніх значень), причому писемна фіксація відстає

від усної. З XIII–XIV ст. у польських пам'ятках рееструються прототерміни — спеціальні слова, які називають спеціальні уявлення (наприклад, назви плавальних засобів: *plit, dubas, czohn*). Стихийне збільшення дослідженого лексичного фонду ВГЛ у донатуковий період відбувається в основному за рахунок лексико-семантичної деривації (метафоризації, метонімічного перенесення) та афіксального словотворення.

На етапі формування термінології водного господарства (1504 р. — друга пол. XVIII ст.) поштовхом для розвитку ВГЛ є розширення функцій польської літературної мови, її стильове розгалуження. Нові слова утворюються шляхом спеціалізації семантики загальноживаних слів, а також за рахунок запозичення термінів унаслідок міжмовних контактів. О. А. Войцева зауважує, що ВГЛ у польській мові була залежною від мовних векторів північ — південь, захід — схід, від безпосередніх і опосередкованих впливів латинської, німецької, голландської, французької, російської, англійської мов, які змінювалися протягом різних часових відрізків.

Подальша еволюція цієї лексики у XVIII ст., на початку та у другій половині XX ст. стимулюється мовною політикою. Відбувається перегрупування спеціальної лексики, з'являються колективні й авторські термінологічні неологізми, що частково закріплюються у ВГЛ.

Новий етап засвідчує стабільність і стійкість ядра термінополя, у якому функціонують лексичні одиниці з архітемами «водний», «господарство». Периферію становлять спеціальні слова, пов'язані з ВГЛ через ДО. ВГЛ продовжує поповнюватися за рахунок словотвірних способів, властивих польській мові. Дослідниця зазначає, що у другій половині XX ст. зростає продуктивність полікомпонентних словосполучень, термінів інтернаціонального походження, аббревіації.

У п'ятому розділі «Шляхи формування водогосподарської лексики» О. А. Войцева з'ясовує походження ВГЛ польської мови і встановлює, що з генетичного, синтаксичного та структурного поглядів ця лексика визначається гетерогенністю, багатоджерель-

ністю. До її словника входять праслов'янські за походженням лексеми, західнослов'янські, питомі та іншомовні слова, які запозичувалися з різних мов протягом усієї історії цієї лексики. Авторка доводить, що спеціальні лексеми питомого походження взаємодіяли з термінами, запозиченими внаслідок міжмовних контактів, з інтернаціоналізмами, частина з яких функціонує в інших слов'янських мовах.

На основі проведеного діахронно-синхронного дослідження О. А. Войцева з'ясувала, що ВГЛ польської мови характеризується поліконтактністю, зміною первісних впливів різних мов протягом історичних етапів. Найбільше запозичень було з голландської (19,1%), німецької (17,4%), англійської (14,1%) та латинської (9,8%) мов. Значний відсоток (22,3%) припадає на спеціальні слова, запозичені з неслов'янських мов (у тому числі екзотичних), які входили до цієї підсистеми через кілька мов-посередниць.

Таким чином, запозичені спеціальні слова, у тому числі кальковані, збагатили ВГЛ польської мови та викликали важливі зміни в цій підсистемі, зокрема активізацію лексем питомого походження, формування нових лексико-семантичних варіантів, відтінків значення в семантиці існуючих ЛО, сформували нові тематичні мікрогрупи та мікроряди.

Варто зазначити, що монографія О. А. Войцевої базується на великому матеріалі використаних джерел (у списку нараховується 150 позицій). Обсяговим є список використаної літератури, який містить 739 одиниць, з них польською мовою — понад сто праць. Завершується монографія великим додатком — покажчиком водогосподарської лексики польської мови (с. 400–413), а також інших слов'янських мов (с. 413–422).

Рецензована монографія, у якій уперше кваліфіковано досліджується проблема динаміки номінації реалій системи водного господарства в синхронно-діахронному аспекті, є безперечним внеском в історію славістичного мовознавства та ономазіологічного термінознавства.

М. БРИЦІН

Kocsis M.

**TIZENHATODIK SZÁZADI UKRÁN EGYHÁZI KÉZIRATAINK
ÉS HELYESÍRÁSUK**

Szombathely, 2008. — 335 p.

Кочиш М.

**УКРАЇНСЬКІ ЦЕРКОВНІ РУКОПИСИ XVI СТОЛІТТЯ (В УГОР-
ЩИНІ) ТА ЇХ ПРАВОПИС**

Сомбатгей, 2008. — 335 с.

У рік святкування 450-річчя створення Пересопницького Євангелія дедалі чіткіше усвідомлюється потреба віднайдення, збереження і вивчення цінних рукописних пам'яток української мови і культури. Свій внесок у цю справу роблять і дослідники сусідніх країн. Чимало давніх пам'яток історичного Закарпаття відшукав і опублікував свого часу професор Іштван Удварі (на жаль, він рано пішов з життя). Йому вдалося також віднайти в архівах рідкісну пам'ятку мови і культури закарпатських русинів, а саме «Нягівські повчання» 1758 р., репринтне перевидання якої здійснив завідувач кафедр української філології в Будапешті та Ніредьгазі професор Золтан Андраш (див.: «Слов'янський світ», 2007, № 5, с. 227–228).

Вивченням мови цінних українських манускриптів цікавиться й відомий угорський мовознавець, славіст, україніст, доктор філологічних наук Мігай Кочиш, директор Інституту славістики і завідувач кафедри славістики Сегедського університету ім. Йозефа Ференца. Тут вивчають сербську, болгарську, російську, українську мови та літератури. У його творчому доробку — різнопланові дослідження зі слов'янських мов, монографії та статті, підручники й посібники. М. Кочиш є видавцем текстів низки джерел історії української мови: «Скотарське Учительне Євангеліє — український гоміліар 1588 р.» (1997), «The Szeged Minea. A Cyrillic manuscript from the late 16th century, 1–3» (1999–2001) — «Лейтанская Минея. Исследования и текст» (2003). Написав ряд праць про орфографічні та мовні особливості українських пам'яток XVI ст., що зберігаються в Угорщині. Один з авторів «Словаря-индекса русской редакции древнеболгарского языка конца XI — начала XII в., т. 1–3» (1989–1993), у співавторстві видав текст середньоболгарської пам'ятки XIII–XIV ст. «Будапештское Евангелие» (2003).

Великою заслугою М. Кочиша є те, що він відшукав в Угорщині, систематизував і проаналізував українські пам'ятки церков-

ної мови XVI ст., принесені на територію країни українцями-переселенцями. Рецензована книжка присвячена дослідженню їхнього правопису, мови в цілому.

Період другої половини XVI — початку XVII ст. був дуже важливим у культурному житті українців і, зокрема, в оформленні писемних церковних пам'яток, тому вивчення їхньої мови, у тому числі орфографії, має велику наукову вагу. У вступі до праці М. Кочиш подає детальний опис трьох основних кирилических редакцій церковнослов'янської мови XIII ст.: середньоболгарської, сербської і давньоруської. Ці редакції з погляду правопису різко відрізнялися одна від одної, що він і демонструє на конкретних прикладах.

Щодо самих рукописів, то їх загалом 12 і вони зберігаються в бібліотеках різних міст Угорщини, а саме: Скотарське Учительне Євангеліє — у Будапешті, Сегедська Минея і Сегедські Листки — у м. Сегеді, Лейтанська Минея, Шарошпотокське і Маріапочське Євангеліє, Надьлейтанський і Шарошпотокський Апостоли, Пириченський Кодекс і Дюлайські євангельські уривки — у м. Ніредьгазі, Маріапочський¹ і Дебреценський Кодекси — у м. Дебрецені.

За словами автора, його головною метою була публікація каталогу рукописів. Він становить першу частину книги. Стосовно всіх манускриптів подано такі їх палеографічні та мовні особливості: назва, місце зберігання і шифр, передісторія, водяні знаки, формат і обсяг, кількість переписувачів, цікаві маргінали, література, детальний зміст (склад), найважливіші мовні риси (насамперед східні слов'янізми й, зокрема, українізми). Наприклад, короткі дані про одну з пам'яток: «Маріапочське Євангеліє (м. Ніредьгаза, Бібліо-

¹ Маріапоч — поселення в північно-східній Угорщині, відоме у всій країні та за її межами завдяки тому, що тут декілька разів мироточила ікона Божої Матері. Уже понад 300 років сюди з'їжджаються віруючі не лише з Угорщини, а й із сусідніх країн.

тека Греко-католицької духовної академії св. Афанасія, шифр: Ms 20.006) — уривок Євангелія від Луки (11, 34 — 12, 21), уривок Євангелія від Іоанна (6, 48 — 7, 36); застосована нами пагінація умовна: перший аналізований нами листок називається листком А і т. д.; скорочення по черзі: ME1, ME2» (с. 11).

Другою своєю метою автор ставить розгляд правопису, властивого українським церковним рукописам даного періоду. З цією метою він проводить скрупульозний аналіз пам'яток. Опис кожної орфографічної системи здебільшого складається з шести частин: 1) уживання ерів; 2) написання юсів; 3) поєднання букв **кы, гы, хы** та **ки, ги, хи**; 4) грецькі букви **ς і ω**; 5) «нові» букви є широке, **й та й'**; 6) інші зауваження. Автор пояснює, чому задля аналізу він вибрав різні частини манускриптів. Отже, на це вплинули такі фактори: кількість переписувачів, імовірна кількість протографів, а також значна відмінність між складовими частинами деяких рукописів.

Другу частину монографії присвячено загальному огляду орфографічних особливостей пам'яток. Ці особливості зібрані і проаналізовані в тому самому порядку, в якому вони демонструвалися при описі окремих рукописів. Тут бачимо такі рубрики: уживання ерів, написання юсів, **кы, гы, хы** та **ки, ги, хи**; грецькі букви, нові букви, інші зауваження, поєднання букв. М. Кочиш на численних прикладах описує використання цих літер у різних позиціях і наводить таблицю їх уживання в окремих манускриптах. За цими спостереженнями він робить низку констатацій та висновків. Це, наприклад, відомості про літеру **ы** на позначення фонем, яка досі збереглася в карпатоукраїнських діалектах. Аналізуючи написання літер **ы** або **и** в рукописах, він робить висновок про карпатоукраїнське походження більшості пам'яток. Згадує й зауваження І. Удварі про те, що ці форми властиві русинській писемній мові XVIII ст.²

Цікавими є загальні висновки М. Кочиша. Спершу він наводить твердження В. В. Німчука про чотири періоди в історії українського правопису і зауважує, що з огляду на час

виникнення українські релігійні пам'ятки Угорщини належать до другого періоду. Тому виникла потреба відповісти на питання, якою мірою в пам'ятках XVI ст. відбилися так звані євтиміївські принципи, а саме: вживання ера, часте вживання **ς**, урегулювання напису двох нейотованих юсів, уживання восьмеричного **и** і десятиричного **ї**, широке **е** для передачі звукосполучення **ј+е**, уживання омеги, не позначення інтервокального **ј** перед **а**. Ці результати унаочнено в таблиці, де подано різні редакції манускриптів з необхідними поясненнями: так, знак **0** тут означає відсутність середньоболгарського написання, **1** — більш-менш послідовне дотримання євтиміївських правил, **2** — їх суворе дотримання без винятків чи майже без них. Підсумовуючи, автор свідчить, що переписувачі XVI ст. прагнули писати за тирновською орфографією. Отже, другий період історії українського правопису є не стільки фактом запозичення нового середньоболгарського узусу, а скоріше означає свідоме прагнення зближення з тирновськими нормами.

М. Кочиш зауважує, що завдяки вивченню пам'яток XVI ст. ми отримуємо багато важливої інформації про український алфавіт того часу. Він згадує про те, що в аналізованих пам'ятках ще не трапляється позначення літери **г** як **г**, пояснюючи це церковним характером текстів, зокрема браком слів з літерою **г**, у той час як документи XIV–XV ст. вже знали диграф **кг / к** (у староукраїнській мові можна знайти 13 таких слів). Таким чином, вивчення рукописів важливе не лише з мовного погляду, а може прислужитися докладнішому знайомству з історією української орфографії.

У кінці книги подано бібліографію, резюме російською мовою, а також ілюстрації — зразки текстів з різних манускриптів та карту їх поширення в Угорщині.

Дослідження М. Кочиша вражає своєю скрупульозністю, точністю, вивіренистю, ґрунтовним знанням матеріалу. Він розкриває нові, досі невідомі науці факти з історії української мови та культури.

Л. МУШКЕТИК

² Крім низки статей про ці питання, І. Удварі належить фундаментальна праця «Русини у XVIII ст. Історичні та культурно-історичні дослідження» (*Udvary I. Ruszinok a XVIII században : Történelmi és művelődéstörténeti tanulmányok.* — Nyíregyháza, 1994. — 390 p.).

Яворська Г. М., Богомолів О. В.

НЕПЕВНИЙ ОБ'ЄКТ БАЖАННЯ: ЄВРОПА В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2010. — 136 с.

Зміна наукових парадигм у гуманітарних галузях знання спричинила появу наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. низки міждисциплінарних праць, у яких активізуються нові теоретичні настанови, міжгалузеві зв'язки, урізноманітнюються методологія й термінологія дослідження. Однією з таких праць, яку можна розглядати як вагомий внесок у розвиток міждисциплінарної парадигми знань, зокрема лінгвістики, культурної антропології й політології, є монографія Г. М. Яворської та О. В. Богомоліва «Непевний об'єкт бажання: ЄВРОПА в українському політичному дискурсі».

Цю оригінальну за назвою та змістом працю присвячено проблемі органічного поєднання аналізу українського політичного медіа-дискурсу на тему Європи та семантико-когнітивного аналізу концепту «ЄВРОПА» в контексті вивчення механізмів, з одного боку, подолання когнітивного дисонансу, смислового конфлікту в процесі вибудовування національної ідентичності в Україні, що перебуває на стадії становлення, та європейської ідентичності, з другого, — усунення відчуття неузгодженості між самосприйняттям та сприйняттям ззовні в екстраполяції на відношення «Київ — ЄС».

Ерудованість та евристичний потенціал концепції дослідників вилилися в ґрунтовний аналітичний опис особливостей концептуалізації простору міжнародних відносин на тлі складних політичних процесів європейської інтеграції України, що віддзеркалює політичну дійсність в її лінгвокогнітивному розумінні за допомогою схем моделювання політико-географічного простору, концептуальних метафор, зокрема когнітивної метафори НАЦІЯ Є ОСОБА, семантичного поля бажання та категорії європейськості.

У межах нової парадигми гуманітарного знання все помітніше стає мовна особистість науковця, а тому те чи інше дослідження завжди є результатом його когніції. У цьому аспекті монографія Г. М. Яворської та О. В. Богомоліва — це комплексне когнітивно-метафоричне дослідження актуальної сьогодні проблеми лінгвополітологічного та культурно-антропологічного статусу й іміджу України в Україні, України в Європі, Європи в Україні та Європи в Європі.

Свіжий, нестандартний погляд на Європу як особу, на відношення між Україною та Європою в аспекті міжперсональних стосунків, на відношення між Європою та Росією, Росією та Україною в монографічному дослідженні забезпечують: 1) когнітивні механізми протиставлення Сходу і Заходу та фреймових опозицій ЦИВІЛІЗАЦІЯ vs ВАРВАРСТВО, СИЛА vs СЛАБКІСТЬ, РАЦІОНАЛЬНІСТЬ vs ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ, СТАБІЛЬНІСТЬ vs НЕСТАБІЛЬНІСТЬ як універсально-семіотичної концептуалізації, так і реконцептуалізації протиріч політичної дійсності в Україні та Європі; 2) кореляція культурно-історичних, політико-географічних, ідеологічних, лінгвістичних, ментальних та власне артефактних маркерів поділу світу та відокремлення одного світу від іншого; 3) схеми моделювання не лише лінгвогеографічного, а й концептуального, семантико-когнітивного простору за топологічними параметрами «межа — на межі — за межею», «ми — вони», «зони сусідства», «свій — чужий простір», «простір бажання», «простір втечі та зради», «простір цінностей», «простір моту», «подорож (пересування у просторі)».

Спонукає до роздумів фрагмент дослідження про моделі зміни думки, різні форми існування знання. Дослідження проблематики міжнародних відносин за допомогою семантико-когнітивних методик у міждисциплінарному контексті з використанням кореляції «докса — епістема», контент- та дискурс-аналізу на матеріалі україномовних видань (перелік яких бажано було б подати в списку використаних джерел дослідження з відповідними покликаннями в тексті монографії) зорієнтовує на використання влучної термінології.

У монографії приваблює насамперед уміння прокоментувати лінгвістичний матеріал, розкриваючи глибинні механізми, парадокси семантизації, концептуалізації та реконцептуалізації конотативно-оцінного потенціалу мовних одиниць. Імпонує, що дослідники, ураховуючи концептуальну багатозначність назви *Європа* в міфологічному, міфологемному, географічному, культурно-історичному та політичному вимірах, компетентно-диференційовано екстраполюють її семантику відповідно на асоціативно-образну репрезентацію ідеологічного, міфологічного, культурно-історичного, політичного

або географічного навантаження номінацій *європеїзація, європесць, європейський, Захід, Схід, ЄС, Західна, Східна, Центральна, Південна, Північна Європа; Схід і Захід України; за кордоном / закордон; зарубіжжя*.

Чітко вибудована логіка подання аналізованого матеріалу з опорою на теорію когнітивної (концептуальної) метафори як універсального засобу поглибленого пізнання світу розкриває перед читачем приховану за політичними іграми наших можновладців голограму лінгвополітичної ментальності у власне етнічних та міжетнічних когнітообразах: персоналізації ЄВРОПИ як ОСОБИ, тобто спільноти, що є органічним цілим і вміє відчувати, — *вважати, вирішувати, мати наміри...* (метафоризація ЄВРОПА як тілесний суб'єкт — *сита*, як ментальний суб'єкт — *хитра, манить, зазиває, обіцяє, розчаровує...*, як соціальний суб'єкт — *стара, нова...*); міжперсональних стосунків (метафоризація «учитель — учень», «керівник — підлеглий», «сусіди та сусідство», «сусідство vs братерство»); місцезнаходження в просторі (метафори МІСТ, ПОДОРОЖ). Усе це органічно екстраполюється на складну діалектику політичних та культурно-антропологічних відносин між державами.

Щоправда, бажано було б навести більше прикладів метафоричної концептуалізації Європи у фізичному вимірі та метафоричної концептуалізації простору за моделлю МІСТ (одного контексту для ілюстрації тієї чи тієї когнітивної моделі, що увиразнює певною мірою усталені на рівні ментально-мовних структур політичні реалії буття, на нашу думку, замало). Не завадило б також зацентрувати увагу й на особливостях метафоричної концептуалізації міжперсональних стосунків представників різних політичних партій як в Україні, так і в Росії та Європі.

Складна діалектика міжперсональних стосунків держав, зокрема Росії і України, у напрямі метафоричної концептуалізації *брат / сестра — партнер* із залученням до аналізу контексту («По-братньому» *заїхали до Чехословаччини танками*) певною мірою вимагає аналізу метафоричної концептуалізації, точніше реконцептуалізації, у напрямі *брат / сестра — [партнер] — ворог*, зокрема стосовно відносин між Росією, Україною та Грузією.

Що ж до осмислення Європи в семантичному полі бажання, то дослідники, на нашу думку, зуміли розкрити всі нюанси цієї семантики (й відповідно самого бажання), ана-

лізуючи когнітообраз Європи за допомогою предикатів бажання *опинитися, потрапити, хотіти, прагнути* (з позитивною оцінкою), *не хотіти* (з негативною оцінкою), власне ментальних маркерів негативною оцінки — *закордон* (як чужий простір, простір втечі та зради, як втрата своєї ідентичності), *мігрант* (деперсоналізована негативна сила), контрастивної рамки «*за кордоном — у нас, в Україні*» та опозиції «*Європа — Росія*» (у просторі цінностей), акцентуючи увагу на семантичних модифікаціях, пов'язаних зі зміною оцінки.

Автори монографії дуже ретельно, урахувуючи всі емоційно-оцінні конотації та, власне, енантіосемізацію, аналізують семантику *Європи* за оцінною шкалою, що варіює від позитивної оцінки (*Європа* як земний рай, як еталон — критерій успіху, місце матеріального добробуту, зразок для наслідування; *європейські цінності, європейські стандарти, європейський досвід*) до негативною (*Європа* як така, що втратила свою ідентичність унаслідок ісламізації, тобто зраджує собі) через нейтральну (насторожену) (*Європа* як місто з погляду селянина).

У дослідженні виразно описано й інші репрезентанти когнітообразу Європи. Закцентовано увагу на лексемі *європейський*, що є своєрідним маркером якості переважно з позитивним оцінним забарвленням у семантичному просторі українського політичного дискурсу. Розкрито особливості концептуалізації духовного й матеріального світу за категорією європейськості та різних ступенів її вияву, враховуючи темпоральність. У цьому контексті бажано було б дати аналіз категорії українськості та її кореляцію з категорією європейськості. Однак допитливість авторів монографії не залишила поза увагою і концептуальну багатозначність терміна *європейська інтеграція* та власне позитивну оцінку семантику слів *європесць, європейці*. Ураховано розмаїту палітру семантичних відтінків досліджуваних лексем.

Уміння авторів креативно мислити, об'єктивно подати матеріал та розкрити приховані механізми семантизації непевного об'єкта бажання чи, може, об'єкта непевного бажання *Європа* — ось що привертає увагу і політологів, і лінгвістів, і культурологів.

Отже, перед нами справді цікава, зважена в міркуваннях праця, яка може стати взірцем написання лінгвополітичних досліджень такого типу.

В. ІВАЩЕНКО

Kononenko I., Mytnik I., Wasiak E.
SŁOWNIK TEMATYCZNY POLSKO-UKRAIŃSKI

Warszawa : Wyd-wo Naukowe PWN SA, 2010.— 550 s.

Активізація українсько-польських міждержавних економічних, культурних і політичних контактів закономірно зумовила зростання інтересу в Україні до вивчення польської мови. Яскравим свідченням цього стало те, що в Україні останнім часом вийшли чи готуються вийти друком чимало українсько-польських та польсько-українських словників і розмовників. Серед них варто згадати хоча б «Українсько-польський тематичний словник» Я. Рігера та О. Демської-Кульчицької (Львів, 2007), який (за відсутності на даний момент «Великого українсько-польського словника») став знаковою подією для тих українців, хто вивчає польську мову або користується нею в Україні. Позитивною рисою цього видання є те, що воно є результатом співпраці українських та польських мовознавців, що забезпечило високий фаховий рівень словника.

Аналогічним свідченням зацікавленості польської громадськості у вивченні української мови служить рецензований «Польсько-український тематичний словник», який було підготовлено на кафедрі україністики Варшавського університету. І хоча ця праця розрахована передусім на поляків, які навчаються української мови, вона може бути використана і для вивчення польської мови українцями. Більше того, можна впевнено стверджувати, що рецензований польсько-український словник є певним узагальненням досягнень сучасної славистики в підготовці праць тематичного спрямування, а отже, реалізовані в ньому принципи можуть бути застосовані для укладання тематичних словників інших мов. Праця вражає своєю солідністю: у ній представлено 45 тис. заголовних одиниць та їхніх відповідників, які об'єднано в 30 тематичних блоків, а саме: «Людина», «Людина у суспільному середовищі», «Дім та помешкання», «Кулінарія», «Покупки», «Послуги», «Медичні служби та медична допомога», «Праця», «Релігія», «Держава та суспільство», «Економіка, бізнес, фінанси», «Право та протидія злочинності», «Армія», «Освіта і наука», «Культура, мистецтво», «Спорт», «Зв'язок, мас-медіа, книжка, комп'ютер», «Транспорт», «Туризм», «Відпустка, відпочинок, розвага», «Місто», «Село та околиця», «Природне середовище», «Земля і Всесвіт», «Географія», «Країни, мешканці, мови», «Числа, міри, властивості», «Час», «Мовознавча термінологія», «Скорочення та аббревіатури».

Кожний такий блок у свою чергу поділено на семантичні групи. Так, наприклад, тематичний блок «Людина» об'єднує такі семантичні групи: «Зовнішній вигляд», «Людське тіло та організм, анатомія», «Чуття», «Особистість», «Риси характеру, поведінка», «Почуття, враження», «Дії та стани», «Мислення, сприйняття».

Аналіз запропонованих рубрик свідчить про глибоку продуманість принципів розподілу лексики, основними з яких є антропоцентризм, прагматизм і культурна зорієнтованість. Зокрема, урахування розбіжностей між Польщею та Україною у сфері релігії дозволяє детально структурувати розділ, присвячений релігійному життю. Він включає вісім семантичних груп: «Базова лексика», «Сакральні об'єкти та оснащення храму», «Книги, тексти», «Молитви та богослужіння», «Церковні свята», «Сан, звання, звертання до священників», «Віросповідання», «Церква».

Цей дуже цікавий з погляду як культурного, так і мовного планів розділ висвітлено на 24 сторінках словника. Інші розділи, які не відзначаються помітною етнокультурною специфікою, представлено вужче. Наприклад, розділ «Освіта і наука» розміщений лише на 12 сторінках і має шість семантичних груп, «Спорт» — на 15 сторінках з чотирма семантичними групами, «Економіка, бізнес, фінанси» — на 20 сторінках і має шість семантичних груп.

Незначною структурізацією характеризується і блок «Держава та суспільство», у якому виділяються лише дві семантичні групи: «Державні установи» і «Соціальні групи та суспільні явища». На наш погляд, тут можна було б виділити більше семантичних груп, зокрема «Політичні організації», «Державний устрій», «Міжнародні відносини» тощо, оскільки до першої групи «Державні установи» входять слова, які прямо не пов'язані з державними установами, напр.: **blokada informacyjna** інформаційна блокада, **blok polityczny** політичний блок, **briefing** брифінг, **członek partii** член партії, **deбата** дебата, **dekret prezydenta** декрет президента, **demokracja** демократія, **komunizm** комунізм, **kryzys** криза, **niepodległość** самостійність, незалежність, **niewola** рабство, неволя, полон, **niezależność** незалежність, **partia** партія, **polityka** політика, **prawo** право, закон, **strajk** страйк, **tożsamość** національна ідентичність.

Блок «Мовознавча термінологія», як нам видається, доцільніше було б не виділяти в самостійний розділ, а включити як окрему семантичну групу до розділу «Освіта і наука». А власне цей розділ зробити трохи ширшим за рахунок включення до нього різногалузевої наукової термінології.

Автори словника розподіляють мовний матеріал на іменники, прикметники (дієприкметники) та дієслова, а також словосполучення з цими частинами мови. У ряді випадків у блоки включають займенники, числівники та прислівники. Наприкінці блоків укладачі вміщують сталі словосполучення, ідіоми та речення. Такі готові синтаксичні конструкції сприяють кращому й ефективнішому засвоєнню лексики, полегшують її практичне використання у відповідних мовних ситуаціях.

Окреме представлення лексики за частинами мови і прозорий тематичний спосіб формування матеріалу дають змогу швидко й оперативно знайти необхідне для перекладу слово чи конструкцію. Хотілося б, проте, висловити свої міркування стосовно подання іменниково-прийменникових сполучень. Їх, на наш погляд, краще було б подавати безпосередньо після відповідних іменників, а не в кінці блоків. Так, наприклад, у семантичній групі «Медична допомога» слово *znieczulenie* *знеболювання, анестезія* подається серед іменників на с. 127, а іменниково-прийменникове сполучення *bez znieczulenia bez знеболення, ze znieczuleniem зі знеболенням* знаходимо лише на с. 130, так само *narkoza* *наркоз* подано на с. 125, а сполучення *pod narkoza pod під наркозом* — на с. 130. Зручніше було б подати ці сполучення відразу після іменників *znieczulenie* і *narkoza*. Але це наше бачення розподілу матеріалу і воно може не збігатися з концепцією авторів рецензованої праці.

Отже, можна констатувати, що світ побачило видання, яке дуже потрібне як для користувачів української мови в Польщі, так і для тих, хто причетний до польської мови в Україні. Словник призначений для широкого загалу користувачів — учнів загальноосвітніх шкіл, студентів, викладачів, перекладачів, туристів, бізнесменів. Він буде корисним як для тих, хто лише починає вивчати українську чи польську мови, так і для осіб, що володіють ними на достатньому рівні. Тематичний принцип класифікації матеріалу дає можливість вивчати лексику системно і комплексно, що сприяє її кращому засвоєнню і полегшує практичне використання її під час спілкування.

Словник включає лексику, що охоплює найважливіші сфери людського життя, у тому числі найновішу лексику, пов'язану з інформатикою, банківською справою, бізнесом, політикою, релігією, боротьбою з тероризмом тощо. Дуже важливим є те, що частина лексичного матеріалу, представленого у словнику, взагалі не була до цього часу засвідчена в жодних польсько-українських чи українсько-польських лексикографічних джерелах. Позитивним є й те, що до словника включено розділ «Скорочення та аббревіатури», нагальна потреба у якому виникає під час перекладу офіційних паперів. Таким чином, видання є цінним двомовним лексикографічним джерелом найновішої лексики.

Рецензована праця актуальна в контексті активізації міждержавних економічних, культурних, наукових та освітніх зв'язків між Україною і Польщею, країнами з близьким історичним минулим та сьогоденням. Вона також є на часі в період підготовки та проведення чемпіонату Європи з футболу «Євро 2012».

В. БРИЦІН,
Л. НИКОЛАЄНКО